
РОЗВИТОК СИСТЕМИ ВІДНОСИН МІЖ ГОСПОДАРЮЮЧИМИ ОБ'ЄКТАМИ В ПРОЦЕСІ СУСПІЛЬНОГО ВІДТВОРЕННЯ

Меркулов М.М., д.е.н., доцент

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

У пострадянський період система економічних інтересів функціонувала в умовах абсолютного підпорядкування особистих і колективних інтересів інтересам держави. Перехід на ринкову форму господарювання повинен був ліквідувати фактори розбалансованості системи економічних інтересів, але в дійсності відбулося посилення негативних тенденцій у розвитку інтересів внаслідок відсутності дієвого механізму реалізації економічних законів.

В даний час система економічних відносин представлена двома підсистемами. До складу однієї з них входять елементи дореформеної системи і базується вона на зв'язках економічних суб'єктів, які всі роки реформ перебували в найнесприятливіших умовах, породжених розривом і деформацією колишніх відносин, інфляцією, знеціненням оборотних коштів, поширенням бартеру і усуненням держави від реалізації суспільних інтересів. У даній системі основою механізму узгодження економічних інтересів господарюючих суб'єктів виступав економічний примус, який здійснювався державою і виявлявся у використанні свого монопольного стану.

Основу зв'язку між елементами другої підсистеми складають «нові» економічні відносини, що базуються на приватному розпорядженні національними сировинними ресурсами. Незважаючи на те, що надра землі за українськими законами є загальнонаціональним надбанням, розпорядження ними здійснюється видобувними компаніями в основному в своїх інтересах. У даній же системі здійснюється тиск і на соціальну сферу суспільного життя, активізується процес поляризації суспільства. Реалізація власних інтересів індивідів зростає при набутті свого місця в схемі «нових» відносин. Дані прояви підживлюють тіньову економіку, яка свідчить про неузгодженість економічних інтересів господарюючих суб'єктів.

З вищесказаного випливає висновок про те, що в результаті переходу на ринкові відносини відбувся злам замкнутої моделі системи інтересів і зародилася індустріальна модель, яка характерна для індустріальної епохи з її ринковими аспектами. Інтерес реального власника чи розпорядника ресурсами став головним у системі інтересів, і для подолання негативних проявів в реалізації економічних інтересів сучасної економічної системи необхідне створення механізму узгодження інтересів, який в даний час знаходиться на стадії становлення.

В міру розвитку економічні відносини ускладнюються, з'являються нові учасники і нові форми відносин, а привласнення продуктів доходів здійснюється все новими і новими учасниками цього процесу. Серед них, по-перше, відносини людей в процесі раціонального використання обмежених ресурсів суспільства, по-друге, економічні відносини у зв'язку з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням благ у суспільстві, що визначають економічну структуру національної економіки [4, т-1, с. 131].

Дані види відносин не можна трактувати як виключання один одного. В економіці кожен її суб'єкт одночасно і постійно вступає в дані основні види відносин. Коли ж суб'єкт

приймає рішення про вибір тієї чи іншої лінії поведінки, він робить це, спираючись на свої ціннісні орієнтації, ранжуючи потреби за ступенем їх уподобання, утворюючи систему. У відповідності зі сформованою системою переваг у свідомості суб'єкта відбувається адекватна трансформація відносин до способів отримання тих благ, які необхідні для задоволення потреб. Ті способи отримання благ, які найбільш вигідні з точки зору задоволення пріоритетних потреб, стають безпосереднім предметом економічного інтересу. Здійснивши економічний вибір, один і той же господарюючий суб'єкт не тільки оцінює витрати і результати, визначає місце на ринку, але і одночасно вступає у відносини з іншими господарюючими суб'єктами з приводу розподілу прибутку, з працівниками – з приводу оплати праці, з державою – з приводу оподаткування і т.д. Тому теоретичний розгляд даних груп відносин як особливих відносин є необхідним.

Перший вид відносин характеризує економіку з точки зору її функціонування в умовах обмежених ресурсів, так як всі відносини в економіці будуються на основі прагнення володіти рідкісними ресурсами, що дозволяє досягати цілей, пов'язаних з поліпшенням матеріального стану, підвищенням матеріального статусу і т.д. Всі ці цілі є предметом економічного інтересу господарюючого суб'єкта і дозволяють виявити функціональні взаємозв'язки в процесі координації економічної діяльності.

Економічний інтерес приводить в рух механізм перерозподілу ресурсів, тому господарюючий суб'єкт прагне до отримання максимальної вигоди при мінімальних витратах. Обмеженість економічних ресурсів обумовлює використання принципу раціональності в процесі їх обігу. Саме в економіці вона найбільш чітко проглядається і пов'язана з максимізацією цільової функції при існуючих обмеженнях або з вибором оптимальних засобів для досягнення поставленої мети. Чим раціональніша економічна поведінка, тим стабільніше положення господарюючого суб'єкта. Однак абсолютної раціональності в економічній поведінці не існує, тому що економічна поведінка, як і всяка соціальна поведінка пов'язана з невизначеністю. Її джерела – це обмежені можливості господарського суб'єкта плюс непередбачуваність економічного середовища. Ці обмеження не дають можливості суб'єкту здійснити вибір з високим ступенем раціональності.

Другий вид відносин, що складається між суб'єктами в процесі суспільного відтворення, – це взаємозв'язки між суб'єктами і процесом виробництва, розподілу, обміну та споживання благ.

Головна проблеми відтворення – проблема перетворення ресурсів в певний результат, а цього результату в нові ресурси для нового виробничого соціально-економічного циклу [1, с. 207].

Фаза виробництва виконує головну роль в процесі відтворення, визначає форми і характер матеріально-речових, фінансово-кредитних, трудових, інформаційних зв'язків з розподілу, обміну та споживання сукупного суспільного продукту і національного доходу, а також займає визначальне місце у формуванні економічних інтересів [4, т.2, с. 146].

Розподіл – зворотний бік виробництва, це динамічна система розподільчих процесів які безперервно відбуваються в локальних відтворювальних циклах. На цій стадії економічні інтереси стають усвідомленим стимулом виробничої діяльності господарюючого суб'єкта. Вся складність полягає в тому, щоб забезпечити необхідну відповідність індивідуального внеску і доходу. Ще Д. Рікардо зазначав, що «визначити закони, які управляють розподілом, – головне завдання політичної економіки» [3, с.397]. При цьому важливо підкреслити, що саме розподіл факторів виробництва визначає виробничу структуру макроекономіки.

Обмін опосередковується внутрішньофазовими і міжфазовими зв'язками і залежностями в сфері обігу. У ринковій системі господарювання в процесі обміну на основі закону вартості встановлюється цінність товару і оцінюється сукупний результат діяльності господарюючого суб'єкта в цілому, що призводить до соціальних відносин між суб'єктами, які прагнуть задовольнити свої економічні інтереси, отримавши справедливую винагороду за свій індивідуальний внесок.

Рівень або ступінь реалізації економічних інтересів в споживанні визначаються багатьма обставинами: місцем і умовою реалізації, якістю споживаного товару або послуги, кількістю споживаних товарів або послуг, своєчасністю споживання, значимістю задоволеності потреби. Споживання ділиться на кінцеве і виробниче. При цьому споживання засобів виробництва виступає безпосередньою складовою процесу виробництва. Важливо усвідомлене розуміння того, що рівень споживання, його динаміка і якість виступають рушійною силою економічного розвитку. Будучи вираженням ступеня реалізації економічних інтересів учасників відтворювального процесу, рівень споживання є потужним стимулом розвитку і зростання економіки.

Таким чином, можна зробити висновок, що проаналізовані види економічних відносин співіснують в даний момент часу і взаємодіють між собою, представляючи собою складну систему. Але саме другий вид взаємозв'язку являє собою спільну діяльність людей, результати якої виявляються економічним зростанням або спадом, залежить від того, яка частина суспільного багатства буде використана на споживання і накопичення. Іншими словами, чи буде «проїдене» створене в результаті процесів виробництва багатство, або ж частина його буде використана для розширення виробництва та економічного зростання? [1, с. 208]. В рамках процесу відтворення інтерес кожного суб'єкта стикається з інтересами іншого суб'єкта, тобто вони знаходяться у взаємному зв'язку, вступаючи у відносини між собою і характеризують соціально-економічні відносини в суспільстві, так як в центрі уваги опиняються проблеми розподілу і перерозподілу створеного продукту і факторів виробництва, соціальні наслідки та умови життєдіяльності суспільства, а економічний інтерес змушує індивідуумів і господарюючі суб'єкти здійснювати всі стадії суспільного відтворення.

Література

1. Бузгалин А.В. Переходная экономика : [Курс лекций] /А.В. Бузгалин. – М. : Таурис, 1994. – 472с.
2. Захарченко В. Регулирование экономики переходного периода : [Монография] /В. Захарченко, В. Лисюк, Д. Исаченко. – Одесса: ИПРЭЭИ НАНУ, 2000. – 264с.
3. Рикардо Д. Начало политической экономики и налогового обложения /Д. Рикардо // Антология экономической мысли. – М., 1991. – Т.1. – 397с.
4. Самуэльсон П. Экономика /П. Самуэльсон. – М. : Алгон, 1992. – Т.1. – 333с. – Т.2. – 415с.